

Mádl Ferencre emlékezve

Újra szűkült a kör, az MTA Jogtudományi Intézetének egykori „nagy” generációjához tartozók köre, azoké, akik annak idején, a „nehéz” években is meg tudták őrizni erkölcsi és szellemi integritásukat, és – talán éppen ezért – a magyar jogtudománynak határainkon is túlterjedő, széleskörű nemzetközi megbecsülést és rangot tudtak szerezni.

Eltávozott Mádl Ferenc professzor, a jogtudós, az MTA tagja, hazai és külföldi egyetemek kitüntető címeinek birtokosa, eltávozott a hazai és nemzetközi tudományos közélet egyik meghatározó szereplője, nagytekintélyű és befolyásos személyisége, aki ugyanakkor a Magyar Köztársaság társadalmi és politikai életének formálásában mint különböző magas tisztségek betöltője, köztük a legmagasabb közjogi méltóság viselője is hatékonyan közreműködött. Végül „last but not least”, az emlékező szubjektív szempontjait sem mellőzve, eltávozott az egyetemi hallgatótárs, utóbb akadémiai intézeti és egyetemi oktatókolléga, a barát és a különböző hazai és nemzetközi tudományos fórumokon is résztvevő küzdőtárs, eltávozott Valaki, akire mindig lehetett számítani a jó ügyek védelmében és felkarolásában.

Természetesen nem lehet az emlékező feladata az Eltávozott egész életművének felidézése és méltatása, ezt az erre hivatottak már elvégezték. Ez a mostani visszapillantás csak arra vállalkozhat, hogy néhány momentumot felidézzen egy olyan nagyívű nyolc évtizedes pályafutásból, amely – hol kisebb, hol nagyobb távolságban – időben párhuzamosan futott és összekapcsolódott egy jóval szerényebb szférával, a kutatóintézeti és az egyetemi oktatói tevékenységgel.

Erről az oldalról tárulnak most fel szinte feltartóztathatatlanul az emlékek: az első találkozás a Pécsi Tudományegyetem jogi karán, ahol a fiatal, pályakezdő „golyát” mi, néhány évfolyammal előtte járó idősebbek, egy szűkebb baráti kör tagjai a közös világnézetű elkötelezettség alapján ismerhettünk meg és sorolhattunk magunk közé. Akkoriban ez nem volt veszélytelen vállalkozás: a továbbtanulásból kirekesztett, a felsőfokú oktatási intézményekből politikai okokból kizárt hallgatók hosszú sora érezte azt a nyomasztó és félelmeiktől terhes légkört, amelyben az akkori fiatal generáció tagjai éltek.

Évekkel később, már Budapesten az újabb találkozás az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének munkatársai között, ahol egy szűkebb körben, a néhány hasonló gondolkodású kolléga és barát részvételével folytatott, szinte véget nem érő eszmecsere és viták folytak munkánkról, feladatainkról, a jövő kilátásairól és megvalósítási próbált terveinkről, amelyeket természetesen csak a „hic et nunc” feltételrendszerében lehetett és kellett elképzelni és megformálni. Aztán – a szakmai előrehaladással és hivatali emelkedésével párhuzamosan – fokozatosan bővült a lehetőségek köre a fiatal

„többet akarók” számára. Aligha felejtendő, hogy milyen elkötelezetten, ugyanakkor sok tapintattal és ügyességgel képviselte és karolta fel Feri – már mint az Intézet tudományos folyóiratának szerkesztője – az akkoriban még „merésznek” tekintett újtó törekvéseket és kezdeményezéseket, milyen szerepe volt például abban, hogy az „Állam- és Jogtudomány” hasábjain a „burzsoá” jogtudomány legfontosabb irányzatainak (természetjog, történeti jogi iskola, amerikai jogszociológia, relativista jogfilozófia, jogi egzisztencializmus és pszichologizmus stb.) valóban érdemi bemutatására sor kerülhetett, ami nemcsak az ún. szocialista tábor országainak jogtudományában számított úttörő kezdeményezésnek, hanem jelentős nemzetközi, „nyugati” visszhangot is kiváltott. Ugyanez a minden jó ügy iránti nyitottság és segítőkészség jellemezte Mádl Ferencnek, mint az MTA illetékes osztálya jogi referensének tevékenységét az Állam- és Jogtudományi Intézettel fenntartott mindennapos kapcsolatokban is, amelynek egyik – ha nem is annyira látványos, de annál sokatmondóbb megnyilvánulásként ismételtlen kerülhettek be az Intézet szabadabb, ugyanakkor bizonyos védettséget biztosító közegébe ún. osztályidegen vagy a hivatalos marxista-leninista világnézettől legalábbis távol álló fiatal kutatók is, akik előbb csak élvezői, utóbb sikeres továbbéltetői lettek az Intézetben uralkodó nyitottabb szellemiségnek.

Újabb lépést jelentett a magyar tudományos életben – az Állam- és Jogtudományi Intézetre is kiterjedően – a nemzetközi kapcsolatok szabadabbá válása. Az ötvenes évek végétől kezdődően csak a baráti szocialista országok testvérintézeteinek meglátogatására nyílt lehetőség, főleg rövidebb, néhány hetes ún. akadémiai csereegyezményes tanulmányutak keretében, majd sor került – kezdetben csak ugyanebben a körben – nemzetközi rendezvények (konferenciák, munkaértekezletek stb.) látogatására is, végül – esetenként, ritka kivételnek tekintve – „nyugati” tudományos rendezvényeken való részvételre is. Ez utóbbiak közé tartoztak a jogösszehasonlítás mind divatosabbá váló jelszavával létrehozott, előbb luxemburgi, majd strasbourgi székhellyel működtetett Nemzetközi Összehasonlító Jogi Fakultás (Faculté Internationale de Droit Comparé) évenként két alkalommal sorra kerülő ún. szessziói, amelyeknek keretében – a fokozatosan végbemenő „olvadás” jeleként – kezdettől fogva az oktatás kötelező tárgyai között szerepelt a szocialista jog is, jó lehetőséget nyújtva mind a Fakultáson oktató, a „keleti országok”-ból (pays de l’Est) érkező tanárok, mind pedig a világ legkülönbözőbb országaiból érkező hallgatók – fiatal, pályájuk kezdetén járó vagy tanulmányaik befejezése előtt álló jogászok – számára egymás kölcsönös megismerésére, és a széleskörű véleménycserére.

Mádl Ferenc kezdettől fogva lelkes híve és támogatója volt és maradt ennek az új kezdeményezésnek. A magyar jogtudomány egyik első képviselőjeként nyílt lehetőség arra, hogy bekapcsolódjék a Fakultás oktatómunkájába, és minden bizonnyal az általa közvetített benyomások is hozzájárultak ahhoz, hogy az illetékes magyar döntéshozók részéről rövidesen megérkezett a „placet” a strasbourgi részvétel tartóssá tétele számára. Azóta is – a múlt század hatvanas éveinek elején jártunk akkor – évről-évre folytatódik ez a Mádl Ferenc hathatós közreműködésével kialakított gyakorlat, amely fiatal magyar jogászok számára nyitott és nyit ma is szélesebb horizontokat a jog világának megismeréséhez. Ma sem halványultak el az emlékező számára a Fakultás szessziói folyamán kialakult ismeretségek, barátságok, a hosszúra nyúlt vacsorák utáni beszélgetések, nem egyszer élénk viták és véleményütközések, de a séták, tengeri

fürdőzések, kirándulások emlékei, amelyek elválaszthatatlanul összekapcsolódnak Feri alakjával is.

Fokozatosan kialakultak az évek során a nemzetközi jogtudományi élet további formái és szervezeti keretei is. Egyre gyakoribbá váltak a nyugati országokba történő kiutazások, most már hosszabb időtartamú tanulmányutak, a nagy nemzetközi jogászrendezvényeken való – gyakran érdemi szerepvállalással is járó – részvételek, előadások tartására szóló meghívások. Ezeket az utakat nemcsak a „hivatalos”, az MTA számára készült útjelentések, hanem szűkebb körben lefolytatott beszélgetések is követték. Ma is élénken él emlékezetemben, hogy milyen nagy figyelemmel és – valljuk be – irigységgel hallgattuk az Intézetben Feri beszámolóját az Egyesült Államokban tett látogatásáról és annak keretében a Hans Kelsennel való kaliforniai találkozásáról. Utóbb sokan – fiatalabb vagy kevésbé fiatal intézeti kutatók is – váltak részeseivé e kedvezményeknek, mindenkor maguk mögött érezve az MTA – és azon belül az illetékes jogi referens támogatását, és tartották kedves feladatuknak, szinte kötelességüknek a hazaérkezést követő „magánbeszélgetéseket”.

A bővülő nemzetközi kapcsolatok keretében létrejöttek a nyugati országok tudományos központjaival való érdemibb együttműködés új formái, mint a kétoldalú ún. „jogásznapok” (journées juridiques) is, amelyek előbb Franciaország, utóbb több más nyugati ország jogtudományát és annak művelőit hozták közelebb a „keleti” kollégákhoz. Ezeknek mintegy betetőzéseként értékelhető a négy évenként sorra kerülő nagy nemzetközi jogásztalálkozónak, a X. Nemzetközi Összehasonlító Jogi Kongresszusnak budapesti megrendezése (1978), amely országunkat, annak jogát és jogtudományát – ha rövid időre is – a nemzetközi figyelem előterébe állította. Mádl Ferencnek, mint a magyar jogtudomány nemzetközileg ismert és elismert képviselőjének kiemelkedő érdemei voltak abban, hogy ezek a sikerek megvalósulhassanak. Ezt követően elkanyarodott, magasabb régiókba ívelt az életút.

Az 1989-es áttérés után Mádl Ferencnek új, a korábbihoz képest jóval emelkedettebb szinten kellett szerepet vállalnia az új Magyarország felépítésében. Mint többször is kinyilvánította, lelkiismereti kötelességének érezte ezt, és mint hosszú élete folyamán mindig, ezúttal is legjobb tudásával és teljes erejével dolgozott azon, hogy az általa folyamatosan vallott és képviselt erkölcsi és közéleti értékek – fél évszázadnyi kényszerű háttérbe szorulás után – végre megvalósulhassanak. Az új kormány minisztereként, majd köztársasági elnökként, de régi baráti és kollegiális kapcsolatait híven megőrizve fáradozott eszményeinek a gyakorlatba való átültetésén, majd e tisztségeiből visszavonulva, de a közélettől és annak befolyásolásától korántsem elszakadva tevékenykedett haláláig. Életútjának végső mérlegét megvonni immár a történelem feladata, emléke azonban kitörölhetetlenül élni fog szerettei és tisztelői szívében.